

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 10 Sayı: 49 Volume: 10 Issue: 49
Nisan 2017 April 2017
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİNE DEVAM EDEN ÇOCUKLARIN KARŞILAŞTIKLARI SORUNLARIN OKUL ORTAMINDA SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI PERSPEKTİFİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ*

ASSESSMENT OF THE PROBLEMS ENCOUNTERED BY CHILDREN IN MAINSTREAMING EDUCATION FROM SOCIAL WORK PRACTICE IN SCHOOL SETTINGS

Hakan TAŞDEMİR**
Cengiz ÖZBESLER***

Öz

Bu araştırma, ilköğretim birinci ve ikinci kademedeki kaynaştırma eğitimine devam eden hafif dereceli zihinsel engelli çocukların kaynaştırma eğitimi sürecinde karşılaştıkları sorunların sosyal hizmet perspektifinden değerlendirilmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri, ailelerin sosyodemografik ve ekonomik özellikleri ile çocukların kaynaştırma eğitiminde karşılaştıkları sorunların belirlenmesi amacıyla araştırmacının hazırladığı 39 soruluk bilgi formuyla toplanmıştır. Veriler, Ankara'da en az 10 yıldır hizmet veren ve sosyal hizmet uzmanları tarafından işletilen 11 özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine devam eden 96 hafif dereceli zihinsel engelli çocuğun anne ve babaları ile görüşerek toplanmıştır. Araştırma kapsamında kaynaştırmaya devam eden çocukların sadece %60,4'üne rehber öğretmen, sınıf öğretmeni ve/veya özel eğitim öğretmeni tarafından bireyselleştirilmiş eğitim programı (BEP) hazırlandığı ve bu sürece ailelerin yarısının katılabildiği belirlenmiştir. Kaynaştırma eğitimine devam eden çocukların yarısının, öğretmen ve okul yönetimince istenmemesi, yeterince ilgi ve kabul görmemesi ve sınıftaki diğer çocuklarla iletişim kurmada güçlük yaşama gibi çeşitli sorunlarla karşılaştıkları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kaynaştırma Eğitimi, Özel Eğitim, Okul Sosyal Hizmeti, Zihinsel Engel, Özel Gereksinimli Çocuk.

Abstract

The purpose of this research is determined to assess and evaluate the problems which children with mild intellectual disability encounter during the first and second level mainstreaming education process, from the social work perspective. To identify the problems encountered by children in mainstreaming education and assess families' socio-demographic and economic characteristics, data is collected via a questionnaire consisting of 39 questions prepared by the researcher. Data is collected via conversations and questionnaires of the families of 96 children with mild intellectual disability attending to 11 separate Special Education and Rehabilitation Center managed by social workers at least 10 years' experience in Ankara. Only 60.4% of the children who continue to be part of the mainstreaming education had an Individualized Education Program (IEP) prepared by guidance teacher, school teacher and/or special education teacher and half of the families could participate in the process. Half of the children who attend the mainstreaming education faced problems like exclusion by teachers and the school administration, lack of attention and acceptance and difficulty in communicating with other children in the class.

Keywords: Mainstreaming Education, Special Education, School Social Work, Mental Retardation, Children With Special Need.

Giriş

Engelli bireylerin eğitiminde bir yöntem olarak kullanılan kaynaştırma, genel olarak sınıf öğretmenine ve/veya engelli öğrenciye destek özel eğitim hizmetleri sağlanması koşulu ile engelli öğrencilerin normal akranlarıyla birlikte aynı ortamlarda eğitim alması şeklinde tanımlanmaktadır (Kırcaali, 1992: 45). Diğer bir ifadeyle kaynaştırma yoluyla eğitim, özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitimlerini, destek eğitim hizmetleri de sağlanarak yetersizliği olmayan akranları ile birlikte resmî ve özel; okul öncesi, ilköğretim, orta öğretim ve yaygın eğitim kurumlarında sürdürmeleri esasına dayanan özel eğitim uygulamalarıdır (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2006). Tanımlardan da anlaşıldığı gibi engelli bireylerin kaynaştırılması ancak belirli koşulların yerine getirilmesiyle ve yapılandırılmış ortamlarda gerçekleştirilebilir. Bu nedenle eğitim ortamlarında çocukların eğitimsel gereksinimlerine uygun düzenlemelerin yapılması, aile, okul, özel eğitim merkezi ve hastane arasında işbirliği ve koordinasyonun sağlanması bu çocukların kaynaştırma eğitiminden etkin biçimde yararlanmasında çok önemlidir.

Etkili ve başarılı bir kaynaştırma eğitiminin belirli unsurların gerçekleşmesine bağlı olduğu bildirilmektedir. Bunların en başında, okul yöneticilerinin ve sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine ve özel gereksinimli çocukların eğitim haklarına karşı kabul edici ve destekleyici bir tutum sergilemeleridir.

* Bu makale, birinci yazarın 12.Ağustos.2016 tarihinde tamamlanan yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Uzm. Sosyal Çalışmacı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.

*** Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü.

Okul yöneticilerinin kaynaştırma eğitime yönelik olumlu bir bakış açısına sahip olmalarının kaynaştırma uygulamalarını ve sistemin işleyişini kolaylaştıran bir durum olduğu vurgulanmaktadır. Bazı ülkelerde kaynaştırma uygulamalarında daha başarılı olmak amacıyla okul yöneticilerine yönelik üç yıl süren hizmet içi eğitimler düzenlendiği bildirilmektedir. Bu hizmet içi eğitimlerde özel eğitim öğrencilerinin öğrenme ve davranış özellikleri, kaynaştırma sınıfında görevli personelin kontrolü ile ilgili bilgi ve beceriler, özel eğitim mevzuatı, öğrencilerin sınıf ortamına uyum sağlamasını kolaylaştırıcı müdahaleler ve özel eğitim programlarının yönetimi ve finansal analizi konusunda beceriler kazanmaları sağlanmaktadır (Collins ve White, 2001: 7).

Özel gereksinimli çocukların sınıf ortamında arkadaş ilişkilerinin desteklenmesi ve sosyal kabullerinin sağlanması için sınıflarındaki diğer öğrencilerin ve ailelerinin özel gereksinimli çocukların özel durumları ile ilgili bilgilendirilmeleri de önemli bir başka unsurdur. Özel gereksinimli öğrencilerin kaynaştırma eğitimi sürecine hazırlanmaları, eğitimlerinin her bir aşamasında uygun geçiş programlarının yapılması, sınıftaki tüm öğrencilerin ailelerinin işbirliği yapmaları da diğer önemli unsurlardır. Ayrıca sınıf içi fiziksel düzenlemeler ve destekleyici özel eğitim hizmetleri sunulması da diğer unsurlar arasında sayılabilir (Kargın, 2004: 16; Sucuoğlu, 2006; Batu, 2011).

Sınıf öğretmenleri, kaynaştırma eğitimi sürecinde önemli bir diğer unsurdur. Öğretmenlerin kaynaştırma uygulamaları konusunda önceden bilgi sahibi olmaları ve yeterli donanımlarının bulunması kaynaştırma sürecini olumlu yönde etkilemektedir (Batu, 2000: 41). Diğer bir anlatımla öğretmenlerin kaynaştırma konusunda bilgi sahibi olmaları tutumlarını pozitif yönde değiştirmekte (Gözün ve Yıkılmış, 2004: 77), öğretmenlerin olumlu tutum içinde olmaları ise kaynaştırma eğitimindeki başarıyı etkilemektedir (Batu, 1998). Sınıf öğretmenleri kaynaştırma eğitiminde olumlu tutumlara sahip olmanın yanı sıra, sınıfın fiziksel çevresini, programı ve öğretim yöntemlerini farklı gereksinimlere göre uyarlama ve etkili sınıf yönetimi tekniklerini kullanma açısından da gerekli bilgi ve becerilere sahip olmalıdır (Sucuoğlu, 2006). Sınıf öğretmenleri kaynaştırma eğitiminde birçok sorunla karşı karşıya kalabilmektedir. Konuyla ilgili çalışmalara bakıldığında, sınıf öğretmenlerinin sınıflarındaki öğrenci sayısının fazla olması nedeniyle özel gereksinimli öğrencilerine yeterli zaman ayıramadıklarını belirttikleri görülmektedir. Ayrıca sınıf öğretmenlerinin çoğunun kaynaştırma eğitimi konusunda bir kurs veya eğitim programına katılamaması, kaynaştırma öğrencilerine bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlanamaması ve uygulanamamasına yol açtığı bildirilmektedir. Okul yönetiminin ve diğer personelin sınıf öğretmenlerine yeterli desteği verememesi, okullarda özel eğitim öğretmeni ve kaynak oda çalışması gibi destek hizmetlerin olmaması, ailelerin bilgilerinin olmaması, okul ve aile işbirliğinde yetersizlikler bu alanda uygulama sorunlarını beraberinde getirmektedir (Bilen, 2007; Vural ve Yıkılmış, 2008: 157; Sadioğlu, Batu ve Bilgin, 2012).

Kaynaştırma eğitiminde diğer bir önemli unsur; engelli çocukla aynı sınıfta eğitim gören normal öğrencilerdir. Engelli öğrencinin normal öğrencilerle etkileşim içinde olması ve sınıf içinde kabul görmesi öğrenmeyi kolaylaştıran bir durum yaratabilmektedir (Sucuoğlu, 2006: 7). Bunun sağlanabilmesi için normal öğrencilerin kaynaştırmaya hazırlanması gerekmektedir. Öncelikle normal öğrencilerin engel türleri ve özellikleri konusunda bilgilendirilmelidir. Sınıf öğretmeni tarafından düzenli toplantılar yapılarak normal öğrencilerin kaynaştırma eğitimi sürecinde karşılaştıkları sorunlara ilişkin düşünceleri ve gereksinimlerinin karşılanmasına çalışılmalıdır. Normal öğrencilere sınıf içerisinde çeşitli etkinlikler yaptırılarak engelli bireylerin engelleri nedeniyle yaşadığı zorluklar ile ne tür destekler sağlanabileceği anlatılmalıdır (Batu ve Kırcaali, 2011: 30). Kaynaştırma eğitiminden doğrudan etkilenen temel unsur engelli öğrencidir. Kaynaştırma eğitimi, engelli öğrencinin eğitimsel yetersizliklerini gidermek için yapılmaktadır. Buradaki asıl amaç, engelli öğrenciyi iyileştirmek veya normale döndürmek olmayıp, çocuğun ilgi, yetenek ve temel yaşam becerilerini geliştirerek toplum içinde bağımsız yaşayabilmesini sağlamak, yani onu hayata hazırlamaktır (MEB, Okullarımızda Neden-Niçin-Nasıl Kaynaştırma Yönetici, Öğretmen ve Aile Kılavuzu, 47: 14). Kaynaştırma sınıfına devam eden engelli çocuğa sahip aileler ve diğer ailelerin etkileşim içinde olmaları ve eğitim sürecine dahil edilmeleri, hem tüm öğrencilere olumlu yansıyacak, hem de öğretmenin işini kolaylaştıracak önemli bir unsurdur. Özellikle engelli çocuğun ebeveynleri, çocuğun eğitimsel açıdan değerlendirilmesi ve bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlanması aşamalarından başlamak üzere eğitimin her aşamasında aktif katılım göstermelidir (Sucuoğlu ve Kargın, 2006: 64). Çünkü çocuğun bilişsel, fiziksel, duygusal, davranışsal ve sosyal özellikleri ile gelişimsel gereksinimlerini en iyi bilen ailedir ve doğru bir eğitim programı hazırlanması ve uygulanmasında bu bilgiler gereklidir. Üstelik okulda çocuğa kazandırılan bilgi, beceri ve davranışların okul dışında pekiştirilmesi, uygulanan programın ev ortamında da devamının sağlanmasında ailelere önemli görevler düşmektedir (Sucuoğlu, 2006: 16). Gelişimi normal olan çocukların ailelerinin kaynaştırma eğitime karşı tutumları ve engelli çocuğa karşı tepkileri farklılıklar gösterebilmektedir. Normal gelişim gösteren çocuk annelerinin kaynaştırma uygulamasına ilişkin görüşleri ile ilgili bir çalışmada ailelerin kaynaştırma eğitime karşı olumlu tutum içinde oldukları görülmüştür (Öncül ve Batu, 2005). Bir başka çalışmada ise engelli çocuğa sahip olmayan anne babaların kaynaştırma

eğitimine olumsuz baktıkları belirlenmiş olmakla birlikte normal çocuğun kaynaştırma sınıfında uzun süreli eğitim almasının bu olumsuz tutumu tersine çevirdiği bildirilmiştir (Özbaba, 2000). Aslında normal çocuğa sahip ailelerin engelli çocuğu kabul edici olmaları ve eğitimi desteklemeleri çocuklarının tavırlarını da etkilemektedir. Bu sayede gelişimi normal olan çocuklarda engelli arkadaşlarını tanıyarak onların bireysel farklılıklarını daha iyi anlaması, onlara yardımcı olmayı öğrenerek dayanışma duygusu geliştirmeleri, hoşgrrl olma ve sorumluluk alma gibi sosyal becerilerinin de gelişmesi sağlanabilir (Batu, 2000; 47).

Kaynaştırma eğitimine devam eden engelli öğrencilere, normal öğrencilere uygulanan müfredattan farklı olarak bireysel durumlarına uygun eğitim programları hazırlanmaktadır. Bu program, bireyselleştirilmiş eğitim programı (BEP) olarak adlandırılmaktadır. Bu eğitim programı, genel olarak özel eğitim hizmetlerinden yararlanmasına karar verilen engelli öğrencinin var olan performans düzeyinin, eğitimin hangi ortamda ve ne tür materyallerle verileceğinin, başlama ve bitiş tarihinin, eğitimden kimlerin sorumlu olduğunun ve eğitimin kısa ve uzun dönemli amaçlarının yer aldığı bir plandır (Kargın, 2007: 7). Diğer bir ifadeyle bu programlar, her bir engelli ocuk için yazılı olarak, bölge eğitim kurumu veya eğitim nitesi tarafından geliştirilmiş olan ve engelli çocukların, öğretmenlerin, ana-babaların ya da koruyucu ailelerin özel gereksinimlerini karşılamak için oluşturulmuş özel ğretim programlarıdır (Fiscus ve Mandel, 2002: 23). Sınıf ortamının engelli öğrencinin ihtiyaçlarına ve kaynaştırma uygulamasına göre düzenlenmesinin eğitimin başarısında önemli etkileri vardır. Bunun için, sınıf büyüklüğünün ve sınıfta bulunan eşyaların yeterliliği, sıra ve masaların grup oluşturacak ve öğrencilerin birbirleriyle etkileşimleri artıracak biçimde uyarlanabilmesi, sınıfın ses, havalandırma, ısı ve ışık açısından uygun olması sağlanmalıdır. Ayrıca sınıfta eğitim sırasında kullanılacak destek materyaller bulundurulmalı ve öğrencinin en iyi yararlanabileceği şekilde kullanılması gerekmektedir (Batu ve Kırcaali, 2011; zmen, 2003).

Kaynaştırma eğitiminde karşılaşılan çok boyutlu sorunların çözümü, farklı disiplinlerin bilgi ve becerilerinden yararlanmayı gerekli kılmaktadır. Bu yaklaşımı destekleyen ve son dönemde özel eğitim alanında kullanılan modellerden biri geçişli disiplinler modelidir. Ekip çalışmasına vurgu yapılan modelde, sorumluluğun paylaşılması amaçlanır. Her bir ekip yesi kendi disiplinleri ile ilgili diğer üyelere bilgi ve beceriler öğretmekle görevli olup uygulama ve değerlendirme aşamalarında üyeler etkili işbirliği yaparlar (Fiscus ve Mandel, 2002: 37).

Okul ortamında çok disiplinli eğitim ekibinde yer alan ve etkin görevler üstlenen disiplinlerden biri de sosyal hizmettir. Sosyal hizmet disiplini, koruyucu önleyici hizmetler, risk altındaki müracaatı gruplarına yönelik hizmetler, koruma ve bakım hizmetleri, gündüz bakım hizmetleri, madde ve alkol kullanımında rehabilitasyon ve danışmanlık, yoksulluğa yönelik sosyal yardımlar, programlar, aile ve evlilik danışmanlığı, aile planlaması, rehabilitasyon merkezlerinde yürütülen hizmetler, hastanelerde ve ruh sağlığı alanında sosyal hizmet uygulamaları gibi birçok alanda yürütülen hizmetleri kapsayan bir meslek olarak bilinmektedir ve okul sosyal hizmeti de okul ortamlarında yürütülen uygulamalar açısından önemli bir çalışma alanıdır (Zastrow, 2014: 25).

Okul sosyal hizmeti, özellikle çocukların ve gençlerin akademik başarılarına ve okul performanslarına etki eden biyopsikososyal etkenler üzerine yoğunlaşır. Aileye ve öğrencilere yönelik okul sosyal hizmeti uygulamaları, öğrencinin akademik başarısızlıklarını azaltma, ailelerin eğitim sürecine katılımının desteklenmesi ve öğrencinin çeşitli sorunlar karşısında okulu erken dönemde terk etmesini önlenmesi üzerine odaklanmaktadır (Turner, 2005: 331). Okul sosyal hizmeti, öğrencilerin okul ortamına uyum sağlamalarına yardım edilmesi için okulun, ailenin ve toplumun bu konudaki çabalarını koordine etme üzerine odaklanır. Öğrencilerin devamsızlık, okuldan uzaklaşma, agresif davranışlar sergileme, kurallara uymama, fiziksel şiddet, duygusal veya ekonomik sorunların yarattığı etkiyle baş etme gibi sorunlarla ilgili mesleki çalışmalar yaparak ailelere, öğretmenlere ve öğrencilere yardım eder (Barker, 1999: 426).

Sosyal hizmet, öğrencilerde görülen sosyal, duygusal ve davranış sorunların tanılanmasını, bu öğrencilere ve ailelerine yönelik mesleki müdahaleleri ve müdahale sürecinde uygun kaynakların kullanılmasını da kapsamaktadır (Zastrow, 2014: 488). Sosyal hizmet, bireyin güçlenmesini, özgürleşmesini, sosyal uyumunu, değişimini ve gelişimini destekleyen uygulama temelli bir meslektir. Sosyal adalet ilkeleri, insan hakları, toplumsal sorumluluk ve farklılıklara saygı sosyal hizmetin merkezinde yer alır. Sosyal hizmet, sosyal bilimler, beşeri bilimler ve alana özgü uygulama bilgisi ile ilgili teorilerle desteklenmiştir. Sosyal hizmet, sosyal çevresi içinde etkileşim içerisinde olan bireyin yaşamında karşılaştığı sorunlara mesleki müdahalelerde bulunarak bireylerin refahını ve sosyal işlevselliklerini arttırmayı amaçlar. Sosyal hizmet müdahalesinin temel amaı; bireyin kaliteli bir yaşam sürdürmesi için sosyal işlevselliğindeki problemlerini düzeltmek ve önlemek, sosyal yapısını ve kapasitesini iyileştirmektir (Sheafor ve Horejsi, 2014: 271).

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, hafif dereceli zihinsel engeli nedeniyle ilköğretim birinci ve ikinci kademedeki kaynaştırma eğitimine devam eden çocukların ailelerinin demografik ve sosyoekonomik özelliklerini tanımlayarak çocukların kaynaştırma eğitiminden etkin biçimde yararlanabilmesi için okul ortamında ne tür eğitimsel ve fiziksel düzenlemeler yapıldığını belirlemektir. Diğer amaçlar ise çocukların bireysel özellikleri ve eğitimsel gereksinimlerine uygun bir ortamın ve izlemin olup olmadığını ortaya koymak ve çocukların kaynaştırma eğitimi uygulaması sürecinde okul ortamında karşılaştıkları sorunları belirleyerek bu sorunların çözülmesinde okul ortamında yürütülecek sosyal hizmet uygulamalarının önemini vurgulamaktır.

Yöntem

Bu araştırma, betimsel araştırma modellerinden tarama modelinde bir çalışmadır. Bu çalışmada elde edilen bulgular, okul ortamında özel gereksinimli çocukların ve ailelerinin yaşadıkları sorunlarının sosyal hizmet açısından değerlendirmesi ile eğitim sisteminde yürütülecek sosyal hizmet uygulamaları, aile, hastane, özel eğitim merkezi, okul ve gerektiğinde sosyal hizmet kurumları arasında işbirliğinin sağlanması ve çok disiplinli çalışmalar açısından önemlidir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, Ankara İl'inde en az 10 yıldır hizmet veren ve sosyal hizmet uzmanları tarafından işletilen 11 özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine devam eden aynı zamanda ilköğretimde kaynaştırma eğitimi alan hafif dereceli zihinsel engelli olan çocukların ailelerinden oluşmaktadır. Araştırmanın evren ve örnekleminin belirlenmesi sürecinde ilgili özel eğitim merkezleri ile görüşülerek o merkezlerden özel eğitim hizmeti alan ve aynı zamanda ilköğretimde kaynaştırma eğitimine devam eden hafif dereceli zihinsel engelli çocukların tam sayısı belirlenmiştir. Ankara'nın farklı altı merkez ilçesinde bulunan 11 özel eğitim merkezinde toplam 403 çocuk olduğu belirlenmiştir. Bir istatistikçi yardımıyla örneklem büyüklüğü için $(n = N \cdot t^2pq / d^2 (N-1) + t^2pq)$ formülü ile en az 86 anneye görüşmenin yeterli olacağı hesaplanmıştır (Saka, 2004: 84).

Veri Toplama Araçları ve Verilerin Analizi

Araştırmada veriler, ebeveynlerin demografik ve sosyoekonomik özellikleri ile kaynaştırma eğitimine devam eden çocuklarının karşılaştıkları sorunlarını belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen 39 sorudan oluşan bir bilgi formu kullanılmıştır. Bu veriler SPSS istatistik analiz programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Bulgular ve Tartışma

Bu bölümde araştırma kapsamında görüşülen anne babaların sosyodemografik özellikleri, ailelerin sosyoekonomik durumları ve hafif dereceli zihinsel engeli nedeniyle kaynaştırma eğitimine devam eden çocukların tanıtıcı bilgileri ile okul öncesi eğitim dönemi ve ilköğretim döneminde kaynaştırma eğitimi sürecinde karşılaştıkları sorunlara ilişkin bulgulara yer verilecektir.

Tablo 1: Ailelerin Sosyoekonomik Özelliklerine İlişkin Tanıtıcı Bilgiler

Gelir Durumu	Sayı	%
0-1000	13	13.5
1001-2000	49	51.0
2001-Üstü	34	35.4
Toplam	96	100.0
Çocuk Sayısı		
1	15	15.6
2	53	55.2
3	24	25.0
4	4	4.2
Toplam	96	100.0
Konut Türü		
Gecekondu	6	6.3
Müstakil Ev	1	1.0
Apartman Dairesi	89	92.7
Toplam	96	100.0
Mülkiyet Durumu		
Kendilerine Ait	53	55.2
Kira	39	40.6
Lojman	4	4.2
Toplam	96	100.0
Sağlık Sigortası Türü		
Bağ-Kur	21	21.9
SSK	41	42.7
Emekli Sandığı	29	30.2
Genel Sağlık Sigortası	5	5.2
Toplam	96	100.0
Sosyal Yardım Türü		

Evde Bakım Aylığı	3	37.5
Gıda Yardımı	4	50.0
Diğer Yardımlar	1	12.5
Toplam	8	100.0
Evde Başka Yaşayanlar		
Var	11	11.5
Yok	85	88.5
Toplam	96	100.0

Kaynaştırma eğitimine devam eden çocukların ailelerinin sosyoekonomik özelliklerine ilişkin tanıtıcı bilgilere bakıldığında, ailelerin %51'inin aylık ortalama gelirlerinin 1000 TL ile 2000 TL arasında değiştiği, 2000 TL ve üzeri aylık ortalama geliri olan ailelerin oranının %35.4 olduğu ailelerin sadece %13.5'inin aylık ortalama gelirlerinin 1000 TL'nin altında olduğu görülmektedir. Bu bilgiler, anne babaların çoğunluğunun eğitimlerinin düşük olması nedeniyle diplomalı bir meslek sahibi olmadıklarını, bu nedenle düşük gelir getiren işlerde çalıştıkları için düşük düzeyde gelire sahip olduklarını göstermektedir. Ailelerin sahip oldukları çocuk sayılarına bakıldığında, %55.2'sinin 2 çocuk ve %25'inin de 3 çocuk sahibi oldukları, tek çocuk sahibi ailelerin oranının ise %15.6 olarak diğerlerine göre daha düşük olduğu görülmektedir. Bu durumda düşük geliri olan bu ailelerin büyük çoğunluğunun yoksul olduklarını ve çocukların bakımı, büyütülmesi ve eğitimleri gibi gereksinimler açısından maddi desteklere gereksinimleri olabileceğini düşündürmektedir.

Ailelerin %55.2'si kendilerine ait bir evde yaşadıklarını, %40.6'sı da kirada oturduklarını belirtmişlerdir. Babaların büyük çoğunluğu işçi ve memur olarak çalışmaları nedeniyle sağlık sigortası kapsamında SSK ve Emekli Sandığı'na tabidirler. Ailelerin sadece %5.2'si Genel Sağlık Sigortası kapsamında sağlık hizmetlerinden yararlandıklarını belirtmişlerdir. Ailelerin büyük çoğunluğunun herhangi bir sosyal güvence kapsamına dahil olmaları nedeniyle sadece 8'i sosyal yardım hizmetlerinden yararlandıkları görülmektedir. Bu ailelerin de %50'si gıda yardımlarından, %37.5'i ise evde bakım aylığı türünde sosyal yardımlardan yararlandıklarını ifade etmişlerdir.

Bu durum, sosyal yardımlarla ilgili muhtaçlık kriterlerinde sosyal yardımlardan yararlanmanın sadece sosyal güvenceye sahip olup olmama durumuna göre belirlenmesi değil, bunun yanında aile bireylerinin farklı özel durumlarına ilişkin gereksinimlerin de göz önüne alınması yönünde düzenlemelerin yapılmasının özel gereksinimli bireyleri olan yoksul ve dar geliri aileler açısından yararlı olacağını düşündürmektedir. Ailelerin sadece %11.5'inde evde anne baba ve çocuklar gibi aile üyelerinden başka yaşayan büyük anne, büyük baba gibi kimseler olduğu ve ailelerin büyük çoğunluğunun ise (%88.5) çekirdek aile olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Anne Babaların Sosyodemografik Özelliklerine İlişkin Bilgiler

	Anne		Baba	
	Sayı	%	Sayı	%
Yaş Aralığı				
20-45	91	94.8	79	82.3
46-65	5	5.2	17	17.7
Toplam	96	100.0	96	100.0
Eğitim Durumu				
Okur Yazar	3	3.1	-	-
İlkokul	43	44.8	22	22.9
Ortaokul	18	18.8	15	15.6
Lise	24	25.0	38	39.6
Üniversite	7	7.3	20	20.8
Yüksek Lisans	1	1.0	1	1.0
Toplam	96	100.0	96	100.0
Meslekler				
Ev Hanımı	87	90.6	-	-
İşçi	4	4.2	40	41.7
Memur	3	3.1	25	26.0
Serbest Meslek	2	2.1	26	27.1
Emekli	-	-	5	5.2
Toplam	96	100.0	96	100.0

Hafif dereceli zihinsel engeli nedeniyle kaynaştırma eğitimine devam eden çocukların anne babalarının sosyodemografik özelliklerine ilişkin bilgilere bakıldığında, annelerin yaşlarının 24 ile 50 arasında değiştiği ve yaş ortalamalarının 36 olduğu, babaların yaşlarının ise 27 ile 59 arasında değiştiği ve yaş ortalamalarının 40 olduğu görülmektedir. Bu bilgilere göre anne ve babaların çoğunluğunun genç yetişkinlik döneminde olduğu söylenebilir.

Anne babaların eğitim durumlarına ilişkin tanıtıcı bilgilere bakıldığında, üniversite mezunu olan anne babaların oranı ile lisansüstü eğitime devam etmiş olan anne babaların oranlarının diğer anne babalara göre düşük olduğu, sadece okuma yazma bildiğini belirten anne babaların oranlarının ise oldukça düşük olduğu görülmektedir. Araştırma kapsamında görüşülen anne babaların çoğunluğu ilkököl ve ortaokul mezunlardır. Annelerin sadece % 25'i, babaların da sadece % 39.6'sı lise mezunu olduklarını

belirtmişlerdir. Annelerin büyük çoğunluğu ev hanımıdır (%90.6), çalışan annelerin oranı ise oldukça düşüktür. Babaların mesleklerine bakıldığında ise % 41.7'sinin işçi ve % 26'sının memur, % 27.1'inin de serbest meslek sahibi olduğu ve % 5.2'sinin de emekli olduğu görülmektedir. Bu bilgilere göre hafif dereceli zihinsel engeli olan çocuğa sahip bu ailelerin maddi, manevi desteklere gereksinimleri olduğu açıktır. Bu durumda, özel gereksinimli çocuğun ve kardeşlerinin bakımı büyütülmesi sürecinde karşılaşılan sorunlara çözüm bulunması, anne babaların eğitimin her aşamasında bilgilendirilmeleri, ilgili hizmetlerden yararlanmalarının sağlanması, aile içi anne baba çocuk ilişkilerinin güçlendirilmesi, aileye rehberlik edilmesi yönünde okul ortamında yürütülecek sosyal hizmet uygulamalarının yararlı olabileceği belirtilebilir. Olası istenmeyen yaşam durumları karşısında aile ile çalışılması, çocukların korunması, gerektiğinde tedavi sürecinde desteklenmeleri, içinde yaşadıkları sosyal çevrenin değerlendirilerek olası psikososyal risklerin azaltılması yönünde çalışmalar koruyucu önleyici yararlar sağlayabilir.

Kaynaştırma Eğitimi Sürecine İlişkin Bulgular

Bu bölümde hafif dereceli zihinsel engeli nedeniyle kaynaştırma eğitimine devam eden çocukların, okul öncesi eğitim sürecinde, ilköğretim döneminde kaynaştırma eğitiminden yararlanma durumları, karşılaştıkları sorunlara ilişkin bulgulara yer almaktadır.

Tablo 3: Çocukların Okul Öncesi Dönemde Eğitimlerine İlişkin Bilgiler

Çocukların Okul Öncesi Eğitim Alma Durumu	Sayı	%
Alan	64	66.7
Almayan	32	33.3
Toplam	96	100.0
Okul Öncesi Eğitime Devam Edememe Nedenleri		
Maddi Olanaksızlıklar	17	53.1
Bilgi Sahibi Olmama	15	46.8
Okulun Kabul Etmemesi	1	3.1
Ailenin Göndermek İstememesi	7	21.9
Okula Uyum Sağlayamama	1	3.1
Öğretmenin İlgilenmemesi ve İstememesi	3	9.4
Sağlık Sorunları Nedeniyle	2	6.3
Okul Öncesi Eğitimde Karşılaşılan Sorunlar		
Arkadaş edinememe, iletişim kuramama ve uyum sağlayamama	11	42.3
Okul yönetimi ve öğretmenlerin ilgisiz olması ve istememesi	12	46.2
Diğer çocukların ve velilerinin İstememesi	3	11.5
Toplam	26	100.0

Okul öncesi çocukların farklı gelişim ve akademik beceriler önemlidir. Farklı

dönemde eğitim alanlarının desteklenmesi kazanımları açısından gelişimsel özellikleri olan

çocukların da gelişimi normal olan akranları ile okul öncesi dönemde kreş, anaokulu gibi okul öncesi eğitim hizmetlerinden yararlanmaları çoğu zaman önerilir. Araştırma kapsamında görüşülen ailelerin hafif dereceli zihinsel engeli olan ve halen ilköğretimde kaynaştırma eğitimine devam eden çocuklarının okul öncesi dönemde okul öncesi eğitimden yararlanmalarına ilişkin bulgulara bakıldığında, %66.7'sinin okul öncesi eğitimden yararlandığı, çoğunluğunun 1-3 yıl süreyle okul öncesi eğitimden yararlandığı, %33.3'ünün ise yararlanmadığı görülmektedir. Okul öncesi eğitimden yararlanamayan bu çocukların çoğunluğunun maddi olanaksızlıklar, anne babanın okul öncesi eğitimin yararlarına ilişkin bilgi sahibi olmaması, göndermek istememeleri gibi nedenlerle okul öncesi eğitimden yararlanamadıkları belirtilmiştir. Okul öncesi dönemde eğitimden yararlanan çocukların %40.6'sı kreş ya da anaokulu ortamında bazı sorunlarla karşılaşmışlardır. Bu sorunlar, arkadaş edinememe, iletişim kuramama, uyum sağlayamama, okul yönetimi ve öğretmenlerin ilgilanmemesi, diğer çocukların ve velilerinin istememesi gibi sorunlardır.

Sosyal hizmet perspektifinden değerlendirildiğinde, hafif dereceli zihinsel engelin tanındığı ilk dönemlerden itibaren hastanede ve eğitim kurumlarında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının mesleki rolleri vardır. İlk dönemlerden itibaren aile ile çalışması önemlidir. Çocuğun nöroloji ve çocuk ruh sağlığı bölümlerinde tedavisi ve izlemi sürecinde; okul öncesi eğitim, özel eğitim, maddi olanaksızlıkları olan ailelerin durumlarına uygun sosyal yardım hizmetlerinden yararlandırılması, ailenin ve çocuğun yararına farklı toplumsal kaynakların ve desteklerin devreye sokulmasına yönelik çalışmalar olumlu prognoz özelliklerinin güçlendirilmesi açısından çok önemlidir. Ayrıca, anne babalara etkileşim grupları ile beceriler kazandırma, kendi kendine yardım gruplarının yapılandırılması, aile içi sorunların, eşler arası sorunların ele alınmasına yönelik müdahaleler ve okul ortamında çocuğun eğitim haklarının savunuculuğunun yapılması, sosyal kabulünün sağlanması gibi birçok açıdan sosyal hizmetin rolü vurgulanabilir. Hastane, okul, özel

eğitim merkezi ve aile arasında işbirliğinin ve koordinasyonunun sağlanması, mesleki psikososyal izlemler, kötüye kullanımların önlenmesi ve koruyucu önleyici ruh sağlığı açısından da oldukça önemlidir.

Tablo 4: Ailenin Okul Öncesi Eğitimin Önemine İlişkin Bilgilendirilme Durumları

Ailenin Bilgilendirilme Durumu ve Profesyonel Destek Alma		Sayı	%
Okul öncesi eğitimin gerekliliği ve önemi konusunda bilgilendirilme	Evet	42	65.6
	Hayır	22	34.4
	Toplam	64	100.0
Okul öncesi eğitim hakkında profesyonellerden (doktor, psikolog, sosyal hizmet uzmanı vb.) destek alma	Evet	33	51.6
	Hayır	31	48.4
	Toplam	64	100.0
Okul öncesi eğitim model ve programları konusunda destek alma	Evet	23	35.9
	Hayır	41	64.1
	Toplam	64	100.0

Ailelerin özel gereksinimli çocukları açısından okul öncesi eğitimin önemi konusunda bilgilendirilme durumlarına bakıldığında, %65.6'sının bu konuda bilgilendirildiği, bilgilendirilen bu ailelerin %51.6'sının doktor, psikolog, sosyal hizmet uzmanı gibi profesyonellerden bu konuda destek aldığını belirttiği görülmektedir. Bu ailelerin sadece %35.9'u özel gereksinimli çocukları için okul öncesi eğitim model ve programları konusunda destek aldıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 5: Anne Babaların Kaynaştırma Eğitimine İlişkin Bilgi Durumları

Çocuğun Eğitim Hakları ile İlgili Bilgilendirilme Durumu	Anne		Baba	
	Sayı	%	Sayı	%
Bilgilendirilen	62	64.6	58	60.4
Bilgilendirilmeyen	34	35.4	38	39.6
Toplam	96	100.0	96	100.0
Verilen Bilgilerin Yeterliliği				
Yeterli	30	31.3	29	30.2
Yetersiz	66	68.8	67	69.8
Toplam	96	100.0	96	100.0
Bilgi Edinme Kaynakları				
Yazılı Materyaller	13	21.0	19	32.8
Rehberlik Araştırma Merkezindeki Yetkililer	30	48.4	31	53.4
Özel Eğitim Merkezindeki Yetkililer	43	69.4	43	74.1
Okuldaki Sınıf Öğretmeni	24	38.7	24	41.4
Okulda Rehberlik Servisinde Görevli Rehber Öğretmen	29	46.8	23	39.7
Çocuğu Kaynaştırma Eğitimine Devam Eden Veliler	10	16.1	7	12.1
Diğer	2	3.2	-	-

Kaynaştırma eğitimine devam eden çocukların eğitimlerinin her aşamasında ailelerinin de sürece dahil edilmeleri ve bilgilendirilmeleri oldukça önemli bir unsurdur. Araştırma kapsamında kaynaştırma eğitimine devam eden çocukların annelerinin % 64.6'sı, babalarının da %60.4'ü çocuklarının kaynaştırma eğitimi sürecinde okul ortamında haklarına ilişkin bilgi aldıklarını ifade etmişlerdir. Annelerin %35.4'ü ile babaların %39.6'sı ise bu konuda herhangi bir bilgi almadıklarını belirtmişlerdir. Ailelerin kaynaştırma eğitimi ile ilgili bilgilendirilme kaynaklarına bakıldığında ise özel eğitim merkezindeki öğretmeni, rehberlik araştırma merkezi, okulda rehberlik servisinde görevli öğretmen, öğrencinin sınıf öğretmeni ve diğer öğrencilerin velileri olarak sıralanmaktadır. Yalnız öğrencilerin annelerinin %68.8'i, babalarının ise %69.8'si çocuklarının kaynaştırma eğitimleri ile ilgili yeterli bilgi sahibi olmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu bulgular anne babaların özel gereksinimli çocuklarının kaynaştırma eğitimi sürecinde bilgi desteğine gereksinimleri olduğunu göstermektedir. Hastane, okul, özel eğitim merkezi ve aile işbirliğinde farklı profesyoneller tarafından ailelere verilen bilgilerin birbiri ile tutarlı olması sağlanabilir. Sosyal hizmet disiplininin özellikle vaka yönetimi, savunuculuk, arabuluculuk, kolaylaştırıcılık ve kaynak bulucu rolleri bu noktada önem kazanmaktadır. Okul ortamında yürütülecek sosyal hizmet uygulamalarında farklı profesyonellerin aileye katkılarının sağlanmasında, bilgi gereksinimlerinin doğru ve uygun bilgilerle karşılanması, zamanında yapılması gerekenlerin yapılması, gereken önlemlerin alınması açısından da önemlidir.

Tablo 6: Anne Babaların Kaynaştırma Eğitimi Sürecinde Destek Aldıkları Kaynaklar

Anne Babaların Destek Aldıkları Kişiler	Anne		Baba	
	Sayı	%	Sayı	%
Okul Yönetimi	24	25.0	22	22.9
Sınıf Öğretmeni	59	61.5	54	56.3

Okuldaki Rehber Öğretmen	45	46.9	39	40.6
Okuldaki Zihin Engelliler Öğretmeni	12	12.5	14	14.6
Rehberlik Araştırma Merkezi	38	39.6	40	41.7
Özel Eğitim Merkezindeki Öğretmen	77	80.2	72	75.8
Diğer	1	1.0	1	1.0

Kaynaştırma eğitiminde özel gereksinimli çocuk ve ailesinin desteklenmeleri ve aile ile işbirliği yapılmasının önemi büyüktür. Anne babaların kaynaştırma eğitimi sürecinde destek aldıkları kaynaklara ilişkin ifadelerine bakıldığında, hem annelerin hem de babaların çoğunluğunun özel eğitim merkezinde görevli özel eğitim öğretmeninden destek aldıklarını belirttikleri görülmektedir. Anne babaların diğer destek kaynakları ise sırasıyla, sınıf öğretmeni, okul rehberlik servisinde görevli öğretmen ve rehberlik araştırma merkezinde görevli eğitimcilerdir. Ailelerin okul yönetiminden ve okulda görevli zihinsel engelliler öğretmeninden destek alma durumu daha düşüktür.

Tablo 7: Çocukların Kaynaştırma Eğitiminde Karşılaştıkları Sorunlar ve Düzenlemeler

Okul Ortamında Karşılaşılan Sorunlar	Sayı	%
Okul yönetimi ve sınıf öğretmeni tarafından istenmeme, yeterince ilgi ve kabul görmeme.	49	51
Diğer çocukların aileleri tarafından istenmeme.	14	14.6
Sınıf öğretmenin kabul edici ve destekleyici olmaması.	23	24.0
Çocuğun durumuna uygun BEP hazırlanmaması.	38	39.6
Sınıf öğretmenin aile ile yeterince iletişim kurmaması ve işbirliği yapmaması.	20	20.8
Sınıftaki diğer çocuklarla iletişim kurmada güçlükler.	42	43.8
Okula devam etmede sorunlar yaşadı.	24	25.0
Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP)		
Hazırlandı	58	60.4
Hazırlanmadı	38	39.6
Toplam	96	100.0
Bireyselleştirilmiş Eğitim Programını Hazırlayan Kişi / Birim		
Okulda rehber öğretmen ve/veya sınıf öğretmeni	30	51.7
Özel Eğitim Merkezi	19	32.8
Okul ve Özel Eğitim Merkezi	9	15.5
Toplam	58	100.0
Sınıf İçi Fiziksel ve Eğitimsel Düzenlemeler		
Dersi rahatlıkla takip edebileceği bir sırada oturtuldu.	53	55.2
Sınıf içinde eğitimini destekleyecek yeterli görsel ve işitsel araçlar bulunduruldu.	27	28.1
Durumuna uygun hazırlanan BEP ile sınıf içerisinde desteklendi.	58	60.4
Sınıf içerisinde diğer çocuklarla iletişim ve etkileşimi arttıracak faaliyetler yapıldı.	35	36.5
Hiçbiri yapılmadı.	15	15.6

Kaynaştırma eğitiminin yararları bilinmesine rağmen, özel gereksinimli çocuklar ve aileleri günümüzde hala okullarda farklı sorunlarla karşılaşabilmektedirler ve kaynaştırma eğitiminden etkin biçimde yararlanamamaktadırlar. Araştırma kapsamında çocukların kaynaştırma eğitimi sürecinde karşılaştıkları sorunlara bakıldığında, farklı alanlarda sorunlarla karşılaştıkları görülmektedir. Çocukların %51'i öğretmen ve okul yönetimince istenmediği, yeterince ilgi ve kabul görmediği gibi sorunlar yaşamaktadırlar. Bu çocukların %43.8'i sınıftaki diğer çocuklarla iletişim kurmada güçlük yaşamaktadır. Çocukların %14.6'sı diğer çocukların aileleri tarafından istenmeme, çocukların %39.6'sına bireyselleştirilmiş eğitim programı bile hazırlanmadığı, %24'üne sınıf öğretmenin okulda kabul edici ve destekleyici tutum sergilemediği ve %20.8 oranında öğrencinin ailesi ile de yeterince iletişim ve işbirliği kurmadığı ifade edilmiştir. Ayrıca çocukların %25'i ise okula düzenli devam etmede sorunlar yaşamıştır.

Çocuklarının %60.4'ü durumuna uygun hazırlanan bireyselleştirilmiş eğitim programı ile sınıf içerisinde desteklenmektedir. Bu çocukların %55.2'si dersi rahatlıkla takip edebilecekleri bir sırada oturtulmaktadır ve %36.5'i sınıf içerisinde diğer çocuklarla iletişim ve etkileşimlerini arttırmaya yönelik faaliyetlere katılmaları yönünde desteklenmektedir. Çocukların %28.1'inin sınıflarında eğitimlerini destekleyecek görsel ve işitsel araçlar bulunmaktadır. Ailelerin % 56.9'u bireyselleştirilmiş eğitim programının hazırlanması sürecine aktif olarak katıldığını, %43.1'i ise bu sürece katılmadığını belirtmişlerdir. Çocukların büyük çoğunluğunun hazırlanan eğitim programından yararlandığı ifade edilmiştir. Ailelerin %64.6'sı çocuklarının sınıf öğretmenleri ile düzenli olarak görüşmekte ve işbirliği yapmakta olduğunu, %35.4'ü ise sınıf öğretmenleri ile işbirliği yapamadıklarını belirtmektedirler. Ailelerin çoğunluğunda hem anneler (%65.6) hem de babalar (%65.6) çocuklarının sınıf öğretmeni tarafından kabul

edildiği ve desteklendiğine ilişkin gözlemlerini bildirirken, annelerin %14.6'sı ve babaların %12.5'i sınıf öğretmenin çocuklarına karşı otoriter davrandığını, annelerin %15.6'sı, babalarında %15.6'sı sınıf öğretmenin çocuklarına karşı ilgisiz davrandığını bildirmektedirler. Hem annelerin (% 80.2) hem de babaların (%75.8) büyük çoğunluğunun çocuğun devam ettiği özel eğitim merkezindeki öğretmenden destek aldıkları görülmektedir. Yalnız ailelerin % 38.6'sı özel eğitim merkezinde uygulanan eğitim programı ile okulda uygulanan eğitim programının uyumlu olduğunu belirtirken, % 33.3'ü bu programların birbiriyle uyumlu olmadığını bildirmiştir. Sadece % 22.9'unun ise bu konuda herhangi bilgiye sahip olmadıklarını ve kararsız olduklarını belirtmişlerdir.

Çocukların % 57.3'ünün kaynaştırma eğitimine devam ettikleri sınıf mevcutları 21-30 öğrenci iken, % 35.4'ünün sınıf mevcudu ise 31 ve daha fazla öğrenci olarak bildirilmiştir. Sadece % 7.3 oranda çocuğun kaynaştırma eğitimine devam ettiği sınıfta 11-20 arasında öğrenci olduğu görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırma bulgularına bakıldığında özel gereksinimli çocukları tanı aldıkları ilk günlerden itibaren ailelerinin ciddi anlamda desteğe gereksinimleri olduğu görülmektedir. Çocuğun özel durumuna uyum sürecinde, okul öncesi eğitim döneminde, ilköğretimde kaynaştırma eğitimi sürecinde ve lise veya meslek okulu sürecinde her bir aşamada aile ile işbirliği yapılması, aile, hastane, özel eğitim merkezi ve okul arasında işbirliği ve koordinasyonun sağlanmasına gereksinim olduğu görülmektedir. Çocuğun bireysel ve eğitimsel gereksinimlerine göre okul öncesi eğitimden itibaren üst basamaklardaki eğitimleri için geçiş programlarının hazırlanması, ilköğretimi tamamlayan ve lise eğitimine devam edemeyecek olan çocuklar için meslek okullarına geçiş programlarına gereksinim olduğunu ve korumalı iş yerlerinin sayısının artırılarak istihdam olanakları yaratılmasına gereksinim olduğunu vurgulamak gerekir. Ayrıca özel gereksinimli çocukların ve gençlerin sosyal entegrasyon programlarından yararlandırılmaları için gerekli programlara ve toplum içinde bu tür çalışmaları yürütecek profesyonellere gereksinim vardır. İlgili yönetmeliklerde bu yönde düzenlemeler yapılması yararlı olacaktır. Özel gereksinimli genç ve yetişkin bireyler için bakım merkezleri yerine denetimi sosyal hizmet uzmanları tarafından sağlanan bağımsız yaşam evleri, yaşam ortamları gibi uygulamalara ilişkin çalışmalara yer verilmesi özel gereksinimli bireylerin yaşam kalitesini olumlu yönde arttıracaktır.

Sonuç olarak özel gereksinimli çocuklar ve aileleri için çok disiplinli çalışmalara, aile eğitim programlarına, aile içi sorunların çözülmesine, gerektiğinde ihmal ve istismar edilen çocukların koruma altına alınmasına, ilgili sosyal yardımlardan yararlanılmasına, ailelerin her yönden desteklenmesine ve sorunlarının çözülmesine yönelik çok disiplinli çalışmalara gereksinim olduğu söylenebilir. Bu çok disiplinli ekip içerisinde yer alması gereken mesleklerden birisi de sosyal hizmettir. Hastaneler ve eğitim kurumlarında görev alacak olan sosyal hizmet uzmanlarının yürütecekleri klinik odaklı çalışmalar sorunların daha profesyonel ele alınması ve ilgili disiplinler arasında işbirliği ve koordinasyonun sağlanması açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

- BARKER, R.L. (1999). *The Social Work Dictionary*. (4th ed.) Washington, DC: NASW Press.
- BATU, E.S. (1998). *Özel Gereksinimli Öğrencilerin Kaynaştırıldığı Bir Kız Meslek Lisesindeki Öğretmenlerin Kaynaştırmaya İlişkin Görüş ve Önerileri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BATU, E.S. (2000). "Kaynaştırma, Destek Hizmetler ve Kaynaştırmaya Hazırlık Etkinlikleri", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 2(4), s. 35-45.
- BATU, E.S. & KIRCAALI, İ.G. (2011). *Kaynaştırma*, (6. Baskı), Ankara: Kök Yayıncılık.
- BİLEN, E. (2007). *Sınıf Öğretmenlerinin Kaynaştırma Uygulamalarında Karşılaştıkları Sorunlarla İlgili Görüşleri ve Çözüm Önerileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- COLLINS L. & WHITE, G.P. (2001). *Leading Inclusive Programs for All Special Education Students: A Pre-Service Training Program for Principals. Final Report*. Washington DC: U.S. Department of Education Office of Educational Research and Improvement, from <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED470381.pdf>.
- FİSCUS, E.D. & MANDEL, C.J. (2002). *Bireyselleştirilmiş Eğitim Programlarının Geliştirilmesi*, Çev. Akçemete, G., Şenel H.G., Tekin, E. (2. Baskı), Ankara.
- GÖZÜN, Ö. ve YIKMIŞ, A. (2004). "Öğretmen Adaylarının Kaynaştırma Konusunda Bilgilendirilmelerinin Kaynaştırmaya Yönelik Tutumlarının Değişimindeki Etkililiği", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5(2), s. 65-77.
- KARGIN, T. (2004). "Kaynaştırma: Tanımı, Gelişimi ve İlkeleri", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5(2), s. 1-13.
- KARGIN, T. (2007). "Eğitsel Değerlendirme ve Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı Hazırlama Süreci", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 8(1), s.1-8.
- KIRCAALI, İ.G. (1992). "Özel Eğitimde Kaynaştırma", *Eğitim ve Bilim*, 16, s. 45-50.
- MEB (2010). *Okullarımızda Neden-Niçin-Nasıl Kaynaştırma- Yönetici, Öğretmen ve Aile Kılavuzu*, (1.Baskı), Ankara: Aygül Matbaası.
- ÖNCÜL, N. ve BATU, E.S. (2005). "Normal Gelişim Gösteren Çocuk Annelerinin Kaynaştırma Uygulamasına İlişkin Görüşleri", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 6(2), s. 37-54.
- ÖZBABA, N. (2000). *Okul Öncesi Eğitimcilerin ve Ailelerin Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar İle Normal Çocukların Entegrasyonuna (Kaynaştırılmasına) Karşı Tutumları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- MEB Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, T.C. Resmi Gazete, Sayı: 26184, 31.05.2006.

- ÖZMEN, R.G. (2003). "Kaynaştırma Ortamlarında Öğretimsel Düzenlemeler", Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş (İç.) editör: Ayşegül Ataman, (1. Baskı), Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık. s. 51-83.
- SADIOĞLU, Ö., BATU, E.S.ve BİLGİN, A. (2012). "Sınıf Öğretmenlerinin Özel Gereksinimli Öğrencilerin Kaynaştırılmasına İlişkin Görüşleri", *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2), s. 399- 432.
- SAKA, O. (2004). "Araştırma Evreleri II - Araştırmalarda Deneklerin Seçimi", *Türkiye Acil Tıp Dergisi*, 4(2), s. 81-85.
- SHEAFOR, B.W. & HOREJSÍ, C.J. (2014). *Sosyal Hizmet Uygulaması- Temel Teknikler ve İlkeler*, Çiftçi DB (çev. edt.). Çev. Bilgen, A., Kaynarkaya, B., Gülmez, D., Çiftçi, D.B., Türközü, S.E., Çoban, F., Çelik, G., Özen, H., Uraz, O., Uraz, T., Oğuz, Y.S., (1. Baskı). Ankara: Nika Yayınevi.
- SUCUOĞLU, B. (2006). *Etkili Kaynaştırma Uygulamaları*, (1. Baskı), Ankara: Ekinoks Yayıncılık.
- SUCUOĞLU, B. & KARGIN, T. (2006). *İlköğretimde Kaynaştırma Uygulamaları- Yaklaşımlar, Yöntemler ve Teknikler*, (1. Baskı), İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- TURNER, F.J. (2005). *Encyclopedia of Canadian Social Work*, Waterloo: Wilfrid Laurier University Press.
- VURAL, M. ve YIKMIŞ, A. (2008). "Kaynaştırma Sınıfı Öğretmenlerinin Öğretimin Uyarlanmasına İlişkin Yaptıkları Çalışmaların Belirlenmesi", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), s.141-159.
- ZASTROW, C. (2014). *Sosyal hizmete Giriş*, Çiftçi DB (çev. edt.). Çev. Aykara, A., Beyazova, A., Çakar, B.Y., Karaca, Ç., Çiftçi, D.B., Yıldırım, E., Bahşi, E., Albayrak, G., Özen, H., Birdal, M.S., Yağcıoğlu, S., Kurukafa, S., Yılmaz, V., (2. Baskı). Ankara: Nika Yayınevi.